

Inleiding

Dames en heren, welkom. Dit is alweer de derde editie van de [Vertalersgeluktournee](#). Ik ben Nicolette Hoekmeijer, vertaler, en samen met Andrea Kluitmann en Hanneke Marttin een van de bedenkers en organisatoren van deze tournee, die mogelijk is gemaakt door het Nederlands Letterenfonds, en dit jaar voor het eerst ook door het Vlaams Fonds voor de Letteren. En vanavond natuurlijk ook door boekhandel Athenaeum Boekhandel Haarlem/ Linnaeus Boekhandel Amsterdam/ Literaire Boekhandel Lijnmarkt Utrecht, waarvoor dank.

Vertalers van romans die zijn genomineerd voor de [Europese Literatuurprijs](#) vertellen over ons mooie en bijzondere vak. Het overkoepelende thema is: Vertalers worden zichtbaar. Dat roept onmiddellijk de vraag op: Waarom eigenlijk? Is het niet inherent aan ons vak dat we **onzichtbaar** zijn? Je zou kunnen zeggen: Zodra u het gevoel heeft een vertaling te lezen, hebben wij ons werk niet goed gedaan. In die zin moeten wij ons zo onzichtbaar mogelijk maken.

Maar ik zou hier natuurlijk niet staan als ik niet geloofde in de zichtbaarheid van vertalers, dus daarover eerst.

Als ik wel eens tegen iemand zeg dat vertalers onmiskenbaar een stempel op een boek drukken, krijg ik soms als reactie: ‘Hoezo? De tekst is er al. En als je een woord niet kent, zoek je het op – dat lijkt me vrij overzichtelijk.’

De tekst is er inderdaad al, dat is waar. Maar datzelfde geldt voor de partituur van de Matthäus Passion. Sterker nog, die is er al bijna 300 jaar. Toch is elke uitvoering van de Matthäus weer anders. In de NRC van enkele dagen voor Pasen stond zelfs een twee pagina breed artikel over verschillende visies op de Matthäus. Hoewel het steeds om uitvoeringen van dezelfde compositie gaat, heeft elke dirigent duidelijk een eigen kijk, een eigen interpretatie. Reinbert de Leeuw zegt letterlijk: ‘Ik zal op basis van de tekst steeds duidelijke persoonlijke keuzes maken’.

Vertalen is in veel opzichten vergelijkbaar met het uitvoeren van een muziekstuk op basis van een partituur. Ook hier kan sprake zijn van verschillende uitvoeringen. Lang niet elke constructie of stijlfiguur kan één op één worden omgezet in een andere taal – als vertaler zul je creatieve oplossingen moeten bedenken voor taaleigen constructies, zul je manieren moeten verzinnen om stijl en ritme in je vertaling te handhaven. Die oplossingen zullen per vertaler verschillen. En ook op betekenisniveau komt het veelal aan op interpreteren, duiden, plaatsen binnen een context. Ik wil u dat illustreren aan de hand van één woord, een simpel woord. Stel: iemand loopt een steegje in. Vervolgens staat er: She saw a dog sitting there. U denkt misschien: Ha! Dog = hond. Klaar. Dat komt dan omdat u geen vertaler bent. Bij ons zet zo’n woord namelijk een koortsachtig proces in gang. Ik geef u nu een uniek inkijkje in het hoofd van een vertaler, met dank aan tekenaar Farida Laan.

Op basis van context, situatie, voorgeschiedenis, jargon, register, eigen ervaring en wat al niet, vormt een vertaler zich een beeld. En zo dient zich een heel scala aan mogelijke vertalingen aan. De vertaler kan ervoor kiezen dog te vertalen met mormel, puppy, misbaksel, teef, bastaard, viervoeter, hellehond. Mogelijk zelfs met smeerlap. Natuurlijk is het ook niet ondenkbaar dat hij na lang wikken en wegen zal kiezen voor... hond.

<Klik op de hond hierboven of [hier](#) om de animatie *The sitting dog* van Farida Laan te starten, duur: 0:48. Vergeet niet het geluid van uw computer aan te zetten!>

Het mag duidelijk zijn: Vertalen is interpreteren, keuzes maken. Ik vind het van belang om dat proces én die keuzes te benoemen en zichtbaar te maken. Zoals ook dirigenten hun visie op een muziekstuk hebben en soms ook toelichten.

Maar zoals gezegd: er is ook een andere kant. Ik denk dat niemand erop zit te wachten dat een dirigent tijdens een concert het orkest stillegt en zich tot het publiek wendt met de woorden: ‘Dames en heren, ik had deze passage eerst snel en hard willen aanzetten, maar uiteindelijk werd me dat toch te schreeuwerig’. Evenmin wilt u tijdens het lezen voortdurend geconfronteerd worden met de worstelingen en de verbeeldingswereld van uw vertaler.

Hoe om te gaan met deze spagaat? Hoe zichtbaarheid en onzichtbaarheid met elkaar te verenigen? Daartoe wil ik u, voordat we echt beginnen, nog even mee uit eten nemen. Er zijn restaurants waar keer op keer iemand het gesprek komt onderbreken met de vraag: Alles naar wens? Ik weet niet hoe u dat ervaart, maar ik vind het vaak nogal storend. Stel nu dat ook nog eens de kok de keuken uit komt stormen: ‘*Wacht, wacht. Voordat u een hap neemt wil ik nog even iets toelichten: dit had eigenlijk parmaham moeten zijn, maar die kan ik hier niet krijgen, dus heb ik ardennerham genomen, maar die heeft minder dat zoete, dus heb ik er na veel geëxperimenteer wat gedroogde abrikoos door gedaan, en ik heb de ham ook net iets anders gesneden, waardoor al met al toch de oorspronkelijke smaak wordt benaderd.*’

Heel interessant, natuurlijk, maar niet op dat moment: u wilt rustig van uw eten genieten. Hoe anders is het wanneer u nog wat natafelt. U heeft heerlijk gegeten, espressootje na, grappaatje erbij, en dán schuift de kok aan, met de chocolademousse bij wijze van spreken nog aan haar handen. Wat is er leuker dan op dát moment, nog nagenietend, te horen wat er achter de schermen allemaal is gebeurd om u te laten genieten? Wat is er leuker dan na afloop te mogen delen in de keukengeheimen?

Zo staan wij vanavond dan ook voor u: als koks, met het schort nog voor. Vanavond zijn we zichtbaar en geven we u een kijkje in onze vertalerskeuken. En vooruit, als u zich straks laat meevoeren door een mooie roman verdwijnen we gewoon weer even achter de keukendeur. Maar na vanavond weet u hopelijk: U ziet ons niet altijd, maar we zijn er wel.

Nicolette Hoekmeijer
april – mei 2013